

УДК 811.161.2(07)378

**ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ**

Богославець Любов

Житеньова Людмила

Київський національний університет технологій та дизайну
(Київ)

E-mail: kpurm@knutd.com.ua

У статті розглянуті основні аспекти викладання курсу «Ділова українська мова» у технічному університеті, з'ясовані професійні аспекти та результати навчання студентів різних галузей знань та напрямів підготовки. Проаналізовано сучасний стан викладання професійної термінології, редагування, коригування, перекладу наукових текстів та основ ділового мовлення. Запропоновано послідовне використання у процесі вивчення курсу «Ділова українська мова» активних методів навчання і зокрема елементів моделювання та розв'язання лінгвістичних задач.

Ключові слова: аспекти викладання, результати навчання, професійна термінологія, основи ділового мовлення, активні методи навчання, моделювання, лінгвістичні задачі.

Постановка проблеми Вдосконалення системи сучасної вищої професійної освіти вимагає підвищеної уваги до дисциплін гуманітарного циклу, що передбачає, в свою чергу, введення у навчальні плани таких предметів, як: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Ділова українська мова», «Психологія спілкування», «Риторика», «Конфліктологія», "Українська та зарубіжна культура" та ін. Як відомо, мова – універсальний засіб не тільки спілкування, а й плідної співпраці фахівців будь-якої галузі. Уміння спілкуватися державною мовою є безперечним засобом успіху в майбутній професійній діяльності. Тому однією зі складових професійної підготовки студентів різних галузей знань є забезпечення належного рівня опанування професійної комунікації на заняттях з курсу «Ділова українська мова», бо професійна культура фахівця ґрунтується на вмінні спілкуватися з колегами, підлеглими, державними службовцями, відпрацьовувати службові, нормативні документи.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблема викладання рідної мови постійно знаходиться в центрі уваги українських лінгводидактів (О.Біляєв, М.Вашуленко, Л.Скуратівський, Г.Шелехова); дослідження проблем методики викладання У ВНЗ хоча і проводяться, але значно менше. Останнім часом активізувалася робота з розробки нових програм для вищої школи (Т.Донченко, С. Караман, В. Мельничайко); аспекти викладання ділової української мови для студентів педуніверситетів (Л.Мацько, О.Кабиш, Н.Тоцька, С.Шевчук), але в технічних університетах цю проблему розкрито недостатньо[5].

У статті ми розглянемо основні аспекти викладання курсу «Ділова українська мова» в технічному університеті, зокрема професійні особливості та результати навчання студентів різних галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу Як відомо, головним завданням у викладанні української ділової мови вважають виховання особистості з високою мовною культурою, професійно освіченого майбутнього фахівця. Тому найбільш актуальними, на нашу думку, є такі основні аспекти викладання ділової української мови у вищих технічних навчальних закладах:

- підвищення рівня усного і письмового мовлення майбутніх спеціалістів;
- оволодіння особливостями технічної української термінології;
- формування навичок роботи зі спеціальною технічною (фаховою) літературою;
- ознайомлення з типовими та нетиповими ситуаціями професійного спілкування;
- формування навиків оформлення та написання професійної документації працівників.

У результаті навчання студенти різних галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, повинні володіти такими знаннями та вміннями, як: формування комунікативної

компетентності студентів; набуття комунікативного досвіду, що сприяє розвитку креативних здібностей студентів та спонукає до самореалізації фахівців, активізує пізнавальні інтереси, реалізує евристичні здібності як визначальні для формування професійної майстерності та конкурентноздатності сучасного фахівця; набуття вмінь і навичок складання, написання та оформлення документації: довідково-інформаційної, господарсько-договірної, обліково-фінансової, організаційних та розпорядчих документів, опанування офіційно-ділового стилю української мови; вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері: вплив на співрозмовника за допомогою вмілого використання різноманітних мовних засобів, оволодіння культурою монологу, діалогу, полілогу; сприйняття й відтворення фахових текстів, послуговування різними типами словників; засвоєння етикету ділового спілкування, культури управління, мови невербального спілкування; вправного застосування професійної лексики.

Вивчення особливостей технічної термінології – важливий фактор професійного спілкування, який здійснює міжпредметні зв'язки з іншими дисциплінами. Практичний досвід роботи викладачів кафедри свідчить, що студентам необхідні знання термінів з механіки, економіки, педагогіки, фармації. Тому на заняттях з української ділової мови студенти отримують навички роботи зі словниками, фаховою літературою, набувають вміння правильного перекладу, складають самостійно словники основних термінів з названих дисциплін. Все це сприяє тренуванню професійної пам'яті, розвиває навички усного і писемного мовлення, покращує культуру мовлення.

Збагачуються знання студентів з мови внаслідок вивчення слова та усвідомлення існуючих зв'язків між лексикою й іншими розділами мовознавчої науки (фонетикою, словотвором, морфологією, синтаксисом, стилістикою). Практична цінність вивчення лексики насамперед в тому, що слухачі свідомо підходять до розуміння значення і сфери вживання слова, до

потреби збагачення словникового запасу і звільнення своєї мови від слів, які стоять за межами літературної норми (діалектизмів, жаргонізмів тощо). На основі теоретичних знань вони оволодівають навичками добору в кожному конкретному випадку вживання найбільш точних і виразних лексем. Основним напрямом роботи над лексикою в процесі вивчення української мови є збагачення словникового запасу слухачів [3]. Воно має здійснюватися як на кожному занятті з мови, так і під час самостійної роботи. Звичайно, нерідко доводиться з'ясовувати значення лексичних одиниць, користуючись різними способами залежно від специфіки слів (конкретне чи абстрактне, з прямим чи переносним значенням, нейтральне чи емоційно забарвлене і ін.). Якщо слово має увійти в активний словниковий запас слухачів, то треба не тільки витлумачити його значення, а й з'ясувати сферу стилістичного використання та особливості лексичної сполучуваності [1].

Незамінним довідником при з'ясуванні значення слова мають стати тлумачні та енциклопедичні словники. Знайомство із словниками передбачено програмою. Використання таких словників виробить у студентів прагнення до точного з'ясування значення слова, а не описово-приблизного. Щоб полегшити роботу із словником і заохотити їх до систематичного користування ним, викладач повинен пояснити принципи побудови словника, розповісти про його практичну цінність.

Певна річ, нові слова, значення яких з'ясовані, не відразу стають надбанням лексичного запасу слухачів. Тому для кращого засвоєння слід провести різні тренувальні вправи: знайти тлумачення за словником, підібрати до слів їх тлумачення, що подані як матеріал для довідок, і навпаки; розкрити значення багатозначних слів; підібрати синоніми, антоніми, омоніми і пояснити значеннєві відмінності між ними та ін. Навички вживання слова забезпечать вправи, які передбачають введення слів у словосполучення, речення, тексти (перекази, твори тощо) та виправлення неправильного слововживання. Складання тлумачного словника спеціальних термінів за напрямом підготовки студента і обговорення результатів

тлумачення термінів на практичних заняттях.

У широкій сфері професійної діяльності інженерів, фармацевтів, дизайнерів важлива роль відводиться писемному мовленню. Професійна документація вимагає культури писаного тексту, знань норм писемного мовлення, вміння грамотно писати та оформляти документи широкого та вузького профілю. Наприклад, практичне заняття «Мовні особливості резюме як документа» з курсу «Ділова українська мова» майбутнім інженерам-механікам проводиться із використанням зазначених активних форм і методів навчання. Перевірка теоретичних знань попередньої теми проводиться у формі комунікативного тренінгу «Запитання і відповідь». Завдання такого типу вчать студентів діалогізувати монологічне мовлення, формулювати запитання і давати відповіді на них, активізують увагу, залучають до пошуку істини.

Як відзначають дослідники, «...комунікативний метод найкраще забезпечує спілкування викладача і студента під час навчання, то саме це й стає основним методом при засвоєнні навчального матеріалу, в його повторенні, коректуванні та інших видах професійної діяльності типу: усного переказу прослуханого чи прочитаного тексту; бесіди за тематикою заняття; перевірки письмових вправ тощо» [2]. Після виявлення засвоєного рівня теоретичних знань з попередньої теми викладач переходить до ознайомлення студентів з новою темою заняття – «Мовні особливості резюме як документа» за допомогою таблиць. При викладі нового матеріалу викладач називає реквізити резюме, пояснює його мовні особливості, поєднуючи їх схематично за призначенням лексем у лексико-семантичну та лексико-тематичну групи. А надалі пропонується виконати завдання з підручника [1].

Завдання 12. Напишіть резюме на заміщення вакантної посади вашого фаху.

На практичних заняттях курсу «Ділова українська мова» для закріплення та перевірки знань студентів різних напрямів підготовки використовують активні методи навчання. У сучасних умовах навчання до

активних методів формування професійного мовлення належить і метод моделювання.

Метод лінгвістичного моделювання полягає у правильному відтворенні лексичних, фразеологічних, граматичних, стилістичних форм професійного мовлення будь-якого фаху, які є прикладом для наслідування у процесі як усного, так і писемного мовлення. Лінгвістичні моделі відтворюють реальні мовні ситуації, явища. Умовно їх можна поділити на:

- словесні, які відтворюють складні випадки слововживання;
- ситуативні, які мають на меті вибір найбільш доречного словосполучення відповідно до ситуації спілкування;
- граматико-стилістичні, які характерні для писемного мовлення (переважно офіційно-ділового тексту);
- словотвірні, які відтворюють спосіб побудови слів за допомогою афіксів [4].

Ефективність такого методу навчання полягає у швидкому оволодінні правильним і досконалим професійним мовленням, адже в лінгвістичних моделях закладена не лише структура, а й лексичний матеріал, який її наповнює і допомагає у виборі словоформи, словосполучуваності для кожної конкретної мовленнєвої ситуації. Тому їх можна використовувати з метою уникнення мовленнєвих помилок. Розвиток технічної творчості інженера-механіка неможливий без введення до практичних занять курсу «Ділова українська мова» елементів моделювання та лінгвістичних задач.

Якщо повномасштабне конструювання певного наближеного до майбутньої професійної діяльності комунікативного завдання (наприклад розв'язати ділове питання по телефону, домовитись про зустріч, провести презентацію або фрагмент переговорів тощо) у навчальній аудиторії має характер умовності, то відтворення соціальних стосунків між людьми під час виконання цієї діяльності повинно якнайповніше відповідати реаліям ділового життя.

На сучасному етапі актуальним залишається створення на заняттях з ділової української мови таких умов та постановка таких комунікативних завдань, які стимулювали б студентів до усвідомленого засвоєння знань і творчого застосування набутих умінь і навичок, що є можливим лише при моделюванні проблемних ситуацій у навчанні. Викладачеві потрібно поставити студента перед необхідністю виконати таке практичне або теоретичне завдання, в якому призначені для засвоєння знання займатимуть місце невідомого. Лише за таких обставин студент розвиватиме своє мислення, тренуватиме пам'ять, мобілізує свій творчий і фаховий потенціал, що актуально у контексті професійної орієнтації майбутніх спеціалістів певної галузі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, послідовне використання у процесі викладання курсу «Ділова українська мова» активних методів навчання і зокрема елементів моделювання та розв'язання лінгвістичних задач пов'язане з усвідомленням майбутніми інженерами-механіками, педагогами, економістами, фармацевтами власного рівня творчої діяльності, здатністю до самооцінки, визначенням намірів професійного самовдосконалення, самовираження та сприяє розвитку у них активної творчості.

Отже, професійна спрямованість української ділової мови в комплексі з іншими гуманітарними дисциплінами формує і виховує високі професійні, ділові, гуманні, моральні якості майбутніх фахівців легкої промисловості.

З метою підготовки студентів різних галузей знань у КНУТД впроваджено Модульне середовище освітнього процесу, яке дозволяє:

- здійснювати викладачем перевірку рівня знань як окремого студента, так і всієї навчальної групи з аналізом успішності;
- проводити самоконтроль студентом свого рівня знань під час самостійної підготовки або «роботи над помилками»;
- реалізувати зв'язок з викладачем, посібником та іншими навчальними дисциплінами.

Як показав досвід, така система удосконалення методики викладання дозволяє підвищити ефективність проведення різних видів навчальних занять, якісно та із більш високою інтенсивністю підготувати студентів до професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ділова українська мова: методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів денної форми навчання усіх напрямів підготовки/ упор. Л. П. Богославець – К.: КНУТД, 2016. – 81 с.

2. Довідник з культури мови// С.Я.Єрмоленко, С.П.Бибик, Н.М.Сологуб та ін./ за ред. С.Я.Єрмоленко. – К.: Вища школа, 2005. – 399 с.

3. Богославець Л.П., Житеньова Л.В.Інноваційні технології при вивченні дисциплін гуманітарного циклу/ Л.П. Богославець, Л.В.Житеньова // Перспективні напрямки української науки: Зб. статей учасників ХХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал української науки – ХХІ сторіччя:(20-28 квітня 2013 р.) – Том 1. Науки гуманітарного циклу. – Вид-во ПГА. - Запоріжжя, 2013. – 86с. – С. 64-66.

4. Богославець Л.П. Електронний підручник в інформаційно-освітньому середовищі / Л.П. Богославець // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб./ Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, - К., 2013. – Вип. 77 - С.42-44.

5. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення: підруч. / С.В.Шевчук — К.:Арій, 2011— 286 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Богославець Любов Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики професійного навчання Київського національного університету технологій та дизайну (КНУТД).

Житеньова Людмила Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент, завідувач кафедри педагогіки та методики професійного навчання Київського національного університету технологій та дизайну (КНУТД)

Наукові інтереси: теорія та методика викладання педагогіки, ділової української мови.